

GESCHIEDENIS EN ONTWIKKELING

1.1 Bouwgeschiedenis Oude Singel 184 te Leiden

Deze bouwgeschiedenis is een samenvatting en overzicht van de afzonderlijke hoofdstukken uit dit rapport. Door verschillende onderzoeken en beschrijvingen te interpreteren ontstaat een levensloop van het pand en worden de ontwikkelingen en bouwfaseringen inzichtelijk.

Oude Singel 184 bevindt zich in de eerste van drie 17^e-eeuwse stadsuitbreidingen van Leiden. Deze stadsuitbreiding uit 1611, naar ontwerp van Jan Pieterz. Dou, ligt aan de noordzijde van de stad waarbij de buitenzijde van de voormalige stadsvest de huidige Oude Singel vormt.

Eind 16^e-eeuw werd een nieuwe stadsomgrachting gegraven en de vestwallen gesloopt. De stad kocht de veelal als weiland in gebruik zijnde gronden buiten de stadvesten op om deze te verkavelen en uit te geven aan aannemers en ontwikkelaars. De bedoeling was de woningnood het hoofd te bieden en grote en voorname huizen te bouwen voor de welgestelden in de stad. Totaal werden er 1035 kavels uitgegeven die vervolgens weer in hoog tempo werden opgesplitst door de projectontwikkelaars of bouwcombinaties.

Het land waarop het huidige perceel ligt, was in eigendom van het 't Vrouwen Lysbeths Gasthuys. De Stadt Leyden kocht de grond op 7 november 1611 en verkocht het weer, na verkaveling, aan de bouwcombinatie van de stadsmeester metselaar Hendrick Cornelisz. Van Bilderbeeck en timmerman Pieter Gerritz. van der Speck. Zowel Bilderbeeck als Van der Speck zijn bekende personen uit de Leidse historie door hun betrokkenheid bij verschillende stadspoorten en het St. Pieters of Van der Speckhofje.

De kavel werd direct gesplitst en bebouwd met tien gelijksoortige woningen die afzonderlijk verkocht werden. De eerste koper van het huis was een schipper, Jan Pieterz. Pontman, die het de naam 'Het Astonnetgen' gaf.

Op de stadskarten van J. Bleau uit 1646 en Christiaan Hagen uit 1675 staat ter plaatse van het perceel een gesloten bouwblok getekend van gelijksoortige woningen met topgevels en zadeldaken; 'De Tien Huyzen'. De percelen zijn smal en langwerpig, de achterterreinen of tuinen zijn onbebouwd.

Het huidige pand past in dit 17^e-eeuwse plaatje wat nog enigszins afleesbaar is in de kadastrale plattegronden en de tuitvorm van de achtergevels van de huizen aan de Oude Singel.

De topgevel aan de voorzijde is in de loop der eeuwen gewijzigd naar een lijstgevel. Waarschijnlijk had het pand oorspronkelijk een klokgevel. Op foto's van rond 1900 is namelijk te zien dat het bouwblok aan de Oude Singel nog verschillende klokgevels kende waarbij de belendende panden van gelijke afmetingen eveneens zo waren uitgevoerd.

*Gevels Oude Singel omstreeks 1900.
(Afbeelding afkomstig van de heer De
Graaf, Oude Singel 186)*

De oorspronkelijke gevels waren voorzien van kruiskozijnen waarvan tot 1987 nog originele exemplaren in de achtergevel aanwezig bleven. In de 19^e-eeuw is de gehele voorgevel vervangen en zullen deze vensters zijn gewijzigd naar schuifvensters. Ze werden uitgevoerd in eenvoudige Empire stijl met grote ruiten en brede middenstijl. Begin 20^e-eeuw zijn de ramen op de begane grond gewijzigd in Neo-classicistische stijl en voorzien van gedetailleerde bovenhoeken. Tijdens de laatste restauratie zijn de ramen op de eerste verdieping voorzien van eenvoudige roedeverdeling en is het bovenlicht van het deurkozijn aangepast aan de raamkozijnen op de begane grond.

Het huis heeft nog de 17^e-eeuwse opzet met een rechthoekig voorhuis aan de straatkant en een dwarsstaand achterhuis die met elkaar verbonden zijn door middel van een doorloop langs de binnenplaats. De woning is nog voorzien van een hoge begane grondverdieping met een voorkamer waarachter de spiltrap, een kast- en bedstedenwand en de verwarmde achterkamer; de binnenhaard. Deze achterkamer fungeerde tevens als keuken. Uit de boedelinventaris van Catharina Anna Maria van Gils uit 1889 blijkt dat de keuken zich destijds nog in de achterkamer bevond en het achterhuis als tuinkamer werd gebruikt. In het midden van de 20^e-eeuw werd de binnenplaats gedeeltelijk overdekt en als keuken ingericht.

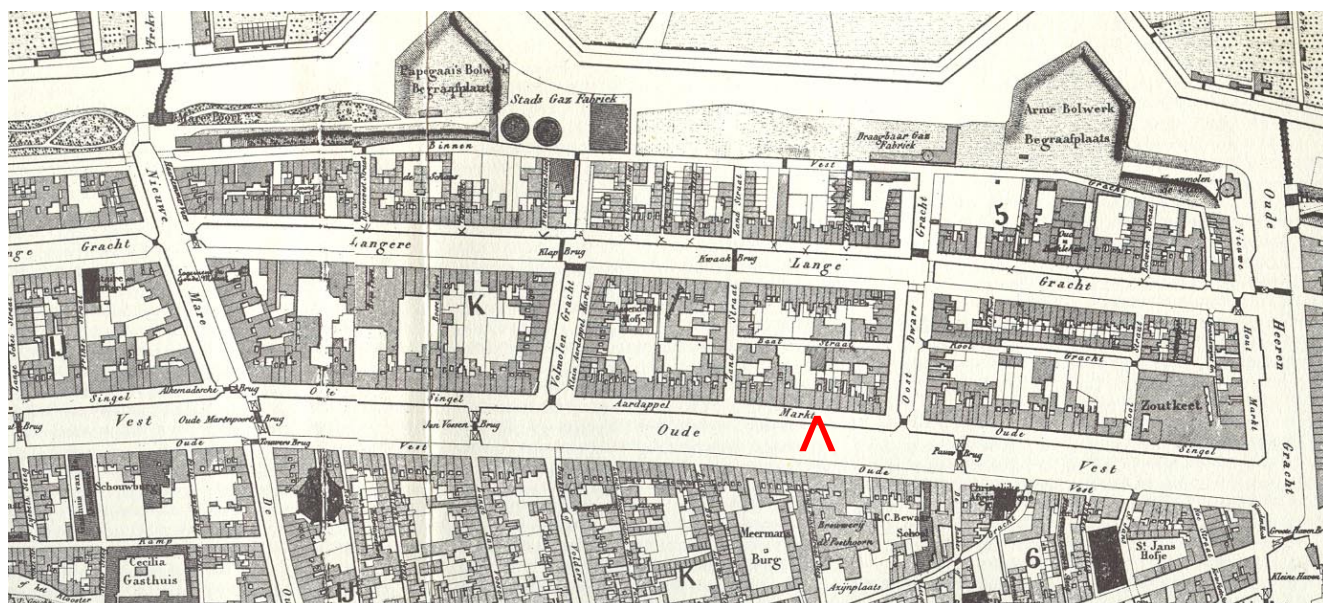
De ingang van de woning bevond zich hoogst waarschijnlijk in het midden van de gevel en kwam uit in de onverwarmde voorkamer die als werkvertrek dienst deed. Aan het eind van de 18^e- of begin 19^e- eeuw werd de gevel voorzien van een lijstgevel en kwam de ingang aan de rechterzijde van het pand. De voorkamer werd opgedeeld en er werd een vestibule gerealiseerd tot aan het trappenhuis.

Tot ver in de 20^e-eeuw was een opdeling tussen voor- en achterkamer aanwezig door middel van een bedsteden- en kastenwand waarboven zich een klein vertrek bevond dat bereikbaar was vanaf de spiltrap. Ook op de verdieping was de opdeling in voor- en achterkamer aanwezig die uiteindelijk in de vorm van een alkoof aanwezig bleef. De vloer en kapconstructies zijn nog grotendeels 17^e-eeuws. De samengestelde balklagen met moer- en kinderbinten voor de eerste en tweede verdiepvingsvloer zijn nog aanwezig evenals een deel van de sierlijke consoles. De eiken korbeelstellen van de kap zijn nog voorzien van gehakte telmerken en compleet aanwezig. Dit geldt ook voor de eiken spiltrap met gepende treden. In de 19^e-eeuw is het getimmerde beschot voorzien van geprofileerde houten delen.

Achter het huis stond volgens de transportakte uit 1636 een werckhuys. Dit achterhuis staat in de archieven vermeld tot 1761. In het stadsarchief staat in het register van Concessiën dat in 1846 de eigenaar, Jacobus Jongeneel, toestemming kreeg 'om het achterste gedeelte van genoemd huis te mogen afbreken en gedeeltelijk opbouwen, alsmede het overige als tuingrond te gebruiken'. Dit past in de kadastrale minuutkaart uit 1823 waar de achterliggende tuin geheel bebouwd staat aangegeven en de stadskaart van 1850 waarop de bebouwing is verdwenen. Het achterhuis in zijn huidige vorm zal dus uit die periode dateren met toevoeging van het sekreet en gedeeltelijke bebouwing van de binnenplaats met aanbouwen of keuken.

Achtergevel Oude Singel 184 omstreeks 1985. (Afbeelding afkomstig uit buurtkrant wijk Noordvest 1985)

Detail stadskaart van Leiden door W.A. van Campen uit 1850.

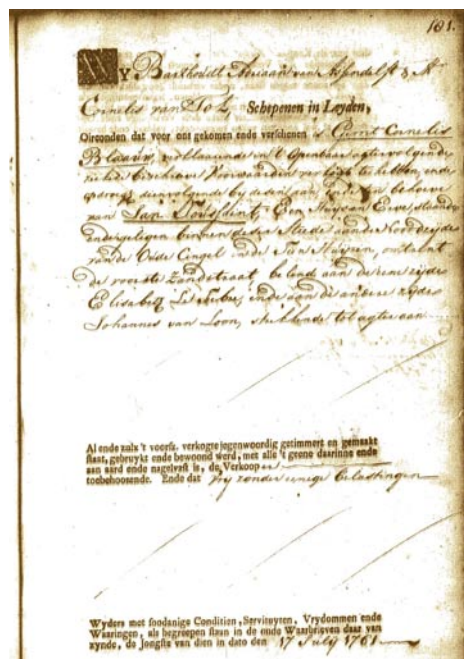

Gevels Oude Singel omstreeks 1890.
(Afbeelding Regionaal Archief Leiden)

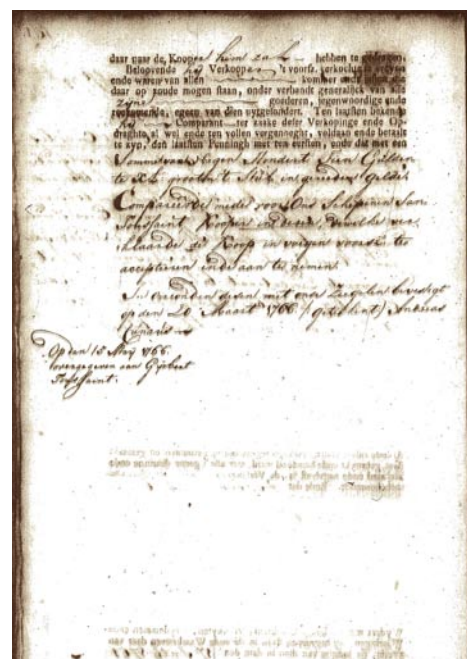
Naar de bouwsporen, de gevelindeling en de lijst van eigenaren ligt het voor de hand te stellen dat de hiervoor genoemde verbouwing niet als de bouwperiode van de nieuwe voorgevel geldt, buiten het gegeven dat een dergelijke ingreep dan ook in de correspondentie zou zijn vermeld.

De lijstgoot, het strak uitgevoerde metselwerk, de gebogen bovenlichten en de grote ruitverdeling met de brede middenstijl duiden op een bouwtijd van eind 18^e-eeuw tot midden 19^e-eeuw.

Gekeken naar de eigenaren die vermogend genoeg waren voor een verbouwing en het huis zelf bewoonden valt de naam Jan Toussaint op. Hij was schoolmeester en bewoonde het pand van 1766 tot 1804, een periode die past bij de bouwstijl. Op oude foto's is zichtbaar dat tot eind 19^e-eeuw de Empire-raamindeling nog aanwezig was. Daarna zijn de kozijnen op de begane grond gewijzigd met Neo-classicistische details zoals de kozijnomlijstingen evenals de geprofileerde hoeken in de bovenlichten. Deze bouwstijl loopt van begin 19^e-eeuw tot einde 19^e-eeuw. Foto's van begin 20^e-eeuw geven de nieuwe ramen weer. Het pand werd in 1890 gekocht door de godsdienstonderwijzer Roelof Riphaagen die het bewoonde tot 1928. Naar alle waarschijnlijkheid zijn in die periode de kozijnen op de begane grond gewijzigd.

Koopakte Rechters Archief (inv. 67)
Waarboek 9P.fol.181 (20 maart 1766).
(Regionaal Archief Leiden)

*Fabriek Zuurdeeg & Zoon met gedeeltelijk Oude Singel 184 omstreeks 1920. De brede middenstijlen zijn nog aanwezig op de verdiepingen, de raamkozijnen op de begane grond zijn gewijzigd. De stoep is nog aanwezig.
(Foto Regionaal Archief Leiden)*

De 20^e-eeuw kenmerkt zich voornamelijk door achteruitgang en achterstallig onderhoud van het pand. In 1929 is het pand verkocht aan de naastgelegen Fabriek van wollen dekens en duffels "De Blauwe Klok". Het pand kwam vervolgens in handen van glashandelaar De Jong van de eveneens naastgelegen glashandel Van Wijk. Na vertrek van de glashandel kwam het pand in 1982 in handen van bouwbedrijf Du Prie in de vorm van Exploitatiemaatschappij Banckert BV. Gedurende die periode wijzigde er weinig aan het pand maar ging het flink achteruit door achterstallig onderhoud.

De grootste wijzigingen deden zich voor bij de restauraties uit 1987 en 1994. De begane grondindeling verdween evenals de bebouwing op de binnenplaats die vervolgens werd overkapt. De ondiepe kelder werd gedicht en de gehele begane grondvloer en de gangmuren, met uitzondering van het deel direct achter de spiltrap, vervangen. Op de verdieping werd een opdeling van de achterkamer gerealiseerd evenals een badkamer en slaapkamers op de tweede verdieping. Alle gevelramen werden vervangen en de kruiskozijnen in de achtergevel gereconstrueerd. Een hardstenen stoep met geprofileerde balusters en hakkelstangen was al eerder verwijderd.

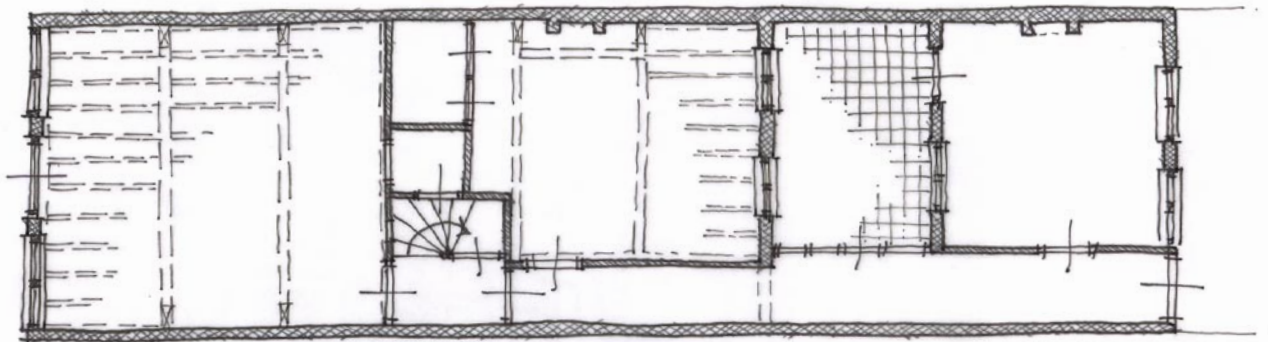
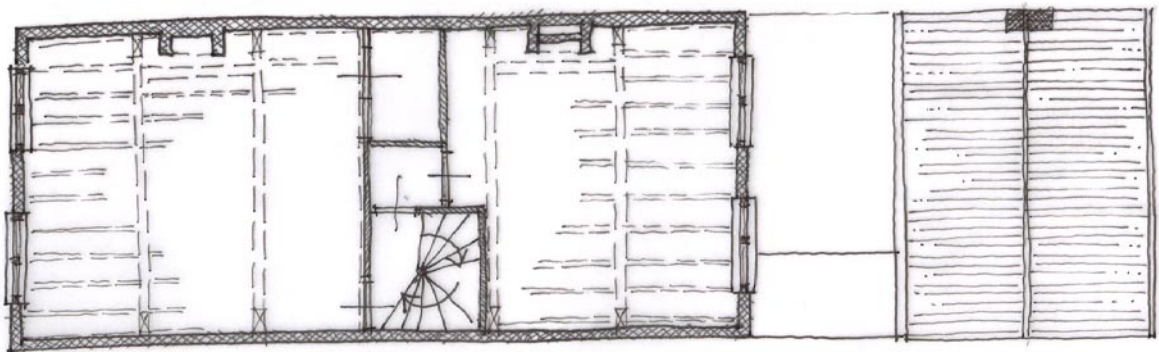
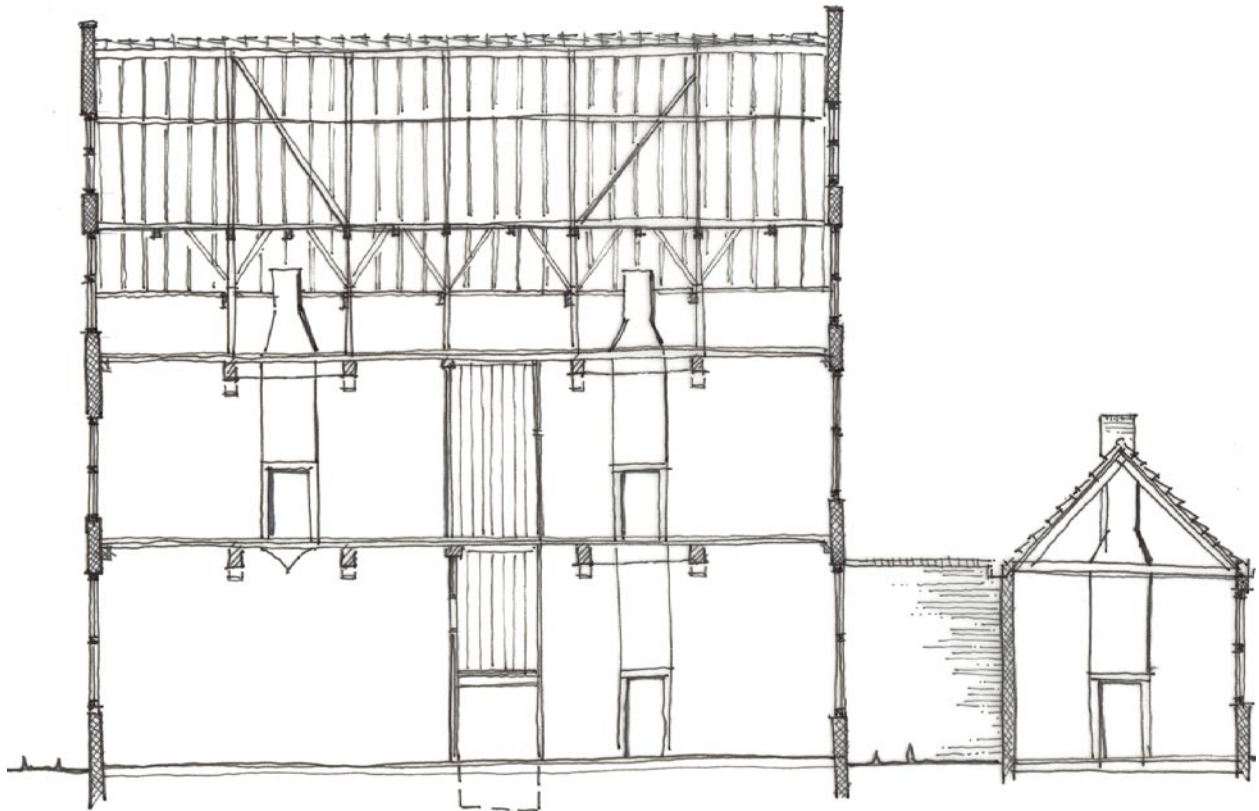
Het huis wordt anno 2006 nog steeds als particulier woonhuis gebruikt, de bestemming waarvoor het bijna vierhonderd jaar geleden is gebouwd.

*Gevel Oude Singel 184 omstreeks 1970. De roedeverdeling is nog gedeeltelijk aanwezig. Het deurkozijn heeft nog het kleine bovenlicht.
(Afbeelding Bureau Monumentenzorg en Archeologie gemeente Leiden)*

Reconstructie gevels naar aanleiding van bouwsporen en resterende bouwonderdelen aangevuld met archiefgegevens. De afbeelding 1614 is vooral indicatief voor een logisch verloop, er zijn onvoldoende gegevens om de vorm en afmetingen van kozijnen en gevel zeker te stellen.

Reconstructie doorsnede en plattegronden 17e-eeuwse opzet Oude Singel 184 naar aanleiding van bouwsporen en resterende bouwonderdelen aangevuld met archiefgegevens. De indeling in voor- en verwarmde achterkamer met daartussen de bedstede en kastenwand. De grote voorkamer waarachter de spiltrap en de gang naar het achterhuis.